

Ksenia Gałuska, Lucyna Marcol
Sosnowiec

MODELE KSZTAŁCENIA TŁUMACZY W ZAKRESIE WIEDZY SPECJALISTYCZNEJ Z DZIEDZINY PRAWA

Zarys treści: Opracowanie ma na celu przedstawienie i ocenę istniejących modeli kształcenia na poziomie uniwersyteckim tłumaczy pisemnych w zakresie wiedzy specjalistycznej z dziedziny prawa. Wskazano na kryteria mające wpływ na budowę konkretnych programów kształcenia tłumaczy i z punktu widzenia tych właśnie kryteriów wyodrębniono cztery modele kształcenia w interesującym nas zakresie.

Wprowadzenie

Omówienia istniejących modeli kształcenia na poziomie uniwersyteckim tłumaczy pisemnych w zakresie wiedzy specjalistycznej z dziedziny prawa dokonano na podstawie wybranych programów kształcenia akademickiego na studiach II stopnia, które należą do sieci European Master's in Translation (EMT). Ze względu na wyróżniające się rozwiązania w obrębie dydaktyki przekładu prawniczego wzięto także pod uwagę inne programy, uwzględniające w większym zakresie specyfikę kształcenia tłumaczy prawniczych, a w szczególności programy École de traduction et d'interprétation (ETI) przy Université de Genève (Szwajcaria) oraz École de traduction et d'interprétation (ETI) przy Université d'Ottawa (Kanada).

Kształcenie tłumaczy prawniczych w zakresie wiedzy specjalistycznej z dziedziny specjalizacji, tutaj: wiedzy prawniczej, ma na celu nabycie umiejętności tłumaczenia tekstów z dziedziny prawa. Wiedza ta jest jednym z niezbęd-

nych elementów leżących u podstaw kompetencji tłumacza specjalistycznego (por. Seleskovitch, za: Płusa 2007: 25), a kształcenie zawodowych tłumaczy specjalistycznych jest interdyscyplinarne ze swej natury (Šarčević 2000: 113).

Przekład prawniczy jest specyficznym rodzajem przekładu specjalistycznego. Jako taki wymaga on od tłumacza pewnej wiedzy z dziedziny specjalizacji, umiejętności zdobywania tej wiedzy (oceny jej przydatności i wiarygodności) oraz zastosowania strategii i technik przekładowych do tekstów będących przedmiotem przekładu specjalistycznego. Specyfika przekładu prawniczego bazuje na przejściu od jednego systemu prawnego do drugiego. Przejście to wymaga analizy prawnoporównawczej i nie można go traktować jako mechanicznego stosowania terminologii (Bocquet 2008: 79). Również Šarčević (2000: 113) wyraźnie podkreśla, że *legal competence* nie ogranicza się do dogłębnej nawet znajomości terminologii. Etap analizy prawnoporównawczej w procesie tłumaczenia prawniczego wyodrębniany jest w wielu modelach przekładu prawniczego (m.in. Šarčević, Gémár, Bocquet; por. Bocquet 2007: 80), co także podkreśla doniosłość wiedzy merytorycznej tłumacza. Taką podstawową wiedzę merytoryczną tłumacz tekstów prawnych musi mieć już u progu swojej pracy zawodowej, gdyż jest ona niezbędna dla zrozumienia tekstu, jego funkcji, miejsca i konsekwencji dla obrotu prawnego, a w następstwie dla prawidłowej oceny tłumaczonego tekstu z perspektywy własnych kompetencji (por. de la Fuente 2000). Ponadto niezbędna jest odpowiednia kompetencja w zakresie języka prawa, w tym przede wszystkim w odniesieniu do języka „własnego” systemu prawnego (por. Nord 2005).

Powyższa, bardzo skrótowa charakterystyka specyfiki przekładu prawniczego stanowi uzasadnienie dla umieszczania treści programowych związanych bezpośrednio lub pośrednio z tym szczególnym typem tłumaczenia specjalistycznego również w programach kształcących tłumaczy o szerokiej specjalizacji.

Badane programy

Na wstępie należy zauważyć, że poszczególne kraje, w szczególności interesujące nas kraje europejskie, stosują różnorodne rozwiązania w kształceniu tłumaczy. I to właśnie w odpowiedzi na tę różnorodność powstała pod egidą Generalnej Dyrekcji Tłumaczeń sieć EMT, skupiająca programy kształcenia tłumaczy na poziomie studiów II stopnia. Z punktu widzenia polskiej tradycji kształcenia tłumaczy „przy okazji” kształcenia neofilologów realizacja założeń projektu EMT jest istotną zmianą jakościową.

Caminade i Pym (1998) wyróżnili dwa podstawowe modele kształcenia tłumaczy według kryterium ich instytucjonalnego usytuowania. Model zachodnioeuropejski charakteryzuje się niezależnym od akademickiego kształcenia językowego zawodowym kształceniem tłumaczy, co w okresie kształtowania się tego modelu przejawiało się w sferze organizacyjnej na powstawaniu niezależnych od ośrodków akademickich szkół tłumaczy. Natomiast model wschodnioeuropejski cechuje integracja kształcenia tłumaczy z kształceniem językowym, również na poziomie organizacyjnym przez włączenie przedmiotów tłumaczeniowych do programów kształcenia neofilologów. Do dziś tego typu rozwiązania dominują na polskich uczelniach.

Jednak w ostatnich dziesięcioleciach obserwuje się odchodzenie od ścisłego podziału na kształcenie akademickie i zawodowe oraz klarowanie się w obrębie Unii Europejskiej jednego, uśrednionego, modelu instytucjonalnego kształcenia tłumaczy. Trend ten polega na integrowaniu szkół kształcących zawodowych tłumaczy z ośrodkami akademickimi oraz na wdrażaniu programów przygotowujących zawodowych tłumaczy na poziomie kształcenia akademickiego. Ramy organizacyjne zmianom, które już się dokonały w tym zakresie, nadaje projekt EMT. Wyznacza on także dalsze kierunki zmian, które mają prowadzić do realizowania przez ośrodki wywodzące się z różnych tradycji dydaktyki tłumaczenia akademickich programów kształcenia tłumaczy zawodowych.

Programy spełniające założenia EMT mają mieć charakter zawodowy, tj. przygotowujący do wykonywania zawodu tłumacza, mają być również otwarte dla absolwentów kierunków innych niż neofilologia, lingwistyka czy przekład. Od kandydatów oczekuje się odpowiedniej kompetencji językowej, która pozwoli w szerszym zakresie wypełnić program treściami kształcenia zawodowego (Petris 2007). Duży nacisk na kształcenie zawodowe, tj. na kształcenie tłumaczy, i odchodzenie od kształcenia akademickiego, tj. kształcenia przekładoznawców (por. Piotrowska 2007: 99 i n.), pozwala uznać programy już uczestniczące w projekcie za dobrą bazę do przedstawienia istniejących modeli kształcenia tłumaczy w zakresie wiedzy specjalistycznej w dziedzinie prawa.

Celem tych programów o szerokiej specjalizacji (tak jak i zdecydowanej większości programów uniwersyteckich kształcących tłumaczy specjalistycznych) jest kształcenie tłumaczy dla Unii Europejskiej, których kompetencje nabywane w trakcie kształcenia definiowane są nie tylko z punktu widzenia tłumaczenia-produktu, ale także z perspektywy całej usługi tłumaczeniowej. Zatem pomimo braku w sieci EMT programów ukierunkowanych wyłącznie na kształcenie tłumaczy prawniczych duża ich różnorodność, a także kompleksowe spojrzenie na kompetencje zawodowego tłumacza, absolwenta ta-

kich studiów, czyni z nich dobrą podstawę dla badań nad problematyką obecności wiedzy specjalistycznej z dziedziny prawa w dydaktyce tłumaczenia. Do szczególowej analizy wybrano programy ośmiu uczelni francuskojęzycznych (francuskich i belgijskich) należących do sieci EMT, których różnorodność programowa jest reprezentatywna dla omawianych zagadnień.

Z punktu widzenia specjalizacji z tłumaczenia prawniczego cztery składowe programów kształcenia wydają się istotne (de la Fuente 2000). Po pierwsze ważny jest program całych studiów, jego specjalizacja lub jej brak, a w szczególności obecność w programie studiów przedmiotów wykształcenia ogólnego, przekładowawczych oraz rozwijających kompetencje językowe. Po drugie istotne jest miejsce w programie studiów tłumaczenia prawniczego oraz przedmiotów z nim powiązanych, w tym liczba godzin przewidziana na te przedmioty, relacja wobec przedmiotów wykształcenia ogólnego oraz przedmiotów z zakresu innych specjalizacji. Po trzecie w przypadku interesujących nas przedmiotów z drugiej składowej ważny jest profil prowadzącego zajęcia (nauczyciela) – czy jest to prawnik, filolog, praktykujący tłumacz, jaka jest jego wiedza prawnicza, a także jakie ma kompetencje dydaktyczne. Po czwarte wreszcie nie bez znaczenia jest profil studenta, który może mieć wpływ, zarówno subiektywny, jak i obiektywny, na program specjalizacji. W pierwszym przypadku znaczenia nabierają zwłaszcza chęć i motywacja studenta do kształcenia się w danej dziedzinie specjalizacji, w drugim – przede wszystkim jego przygotowanie językowe, ponieważ wszędzie tam, gdzie w programach studiów II stopnia wiele miejsca poświęca się kształceniu kompetencji językowej studentów, pozostaje mniej czasu na zawodowe kształcenie specjalistyczne.

Wszystkie wymienione powyżej składowe mają wpływ na budowę konkretnych programów i z punktu widzenia tych właśnie kryteriów omówione zostaną poszczególne modele kształcenia tłumaczy w zakresie wiedzy specjalistycznej z dziedziny prawa. Na potrzeby niniejszego opracowania modelem kształcenia będą zatem nazywane rozwiązania dotyczące umieszczenia w programach nauczania treści programowych związanych z wiedzą specjalistyczną z dziedziny prawa.

Najbardziej interesowały nas przedmioty tłumaczenia prawniczego wraz z przedmiotami powiązanymi oraz ich usytuowanie na tle całego programu studiów. Do tej grupy poza tłumaczeniem prawniczym należy zaliczyć także przedmioty obecne w programach pod nazwami: tłumaczenie specjalistyczne, tłumaczenie pisemne, a nawet tłumaczenie techniczne, jeśli obejmowały one również moduł tłumaczenia prawniczego, a także przedmioty z zakresu języków specjalistycznych. Ponadto zaliczono tu także przedmioty prawnicze obecne w programach studiów, choć w samych opisach poszczególnych programów klasyfi-

kowane one były najczęściej jako przedmioty wykształcenia ogólnego. Również P. Płusa (2007: 48–49) umieszcza tego rodzaju przedmioty merytoryczne w bloku przedmiotów uzupełniających, co wskazuje, że traktowane są one jako uzupełnienie, a nie integralna część kształcenia tłumaczy specjalistycznych.

Tabela poniżej przedstawia obecność wyżej wymienionych przedmiotów w poszczególnych programach. Prowadzone one były w wymiarze od 15 do 45 godzin w semestrze, przez okres od jednego do czterech semestrów. Gwiazdka wskazuje na obecność przedmiotów z poszczególnych podgrup w programach studiów I stopnia na odpowiednich kierunkach ośrodków prowadzących studia II stopnia EMT. Zestawienie zostało sporządzone w oparciu o aktualne programy kształcenia na kierunkach i specjalizacjach uczestniczących w projekcie EMT, które dostępne były na stronach WWW tych uczelni. Lista uwzględnionych programów znajduje się w załączniku do niniejszego opracowania.

W tabeli widać, że w badanych programach wyróżniono trzy podstawowe bloki przedmiotów, spośród których najczęściej występują, kolejno przedmioty tłumaczenia prawniczego (specjalistycznego), przedmioty prawnicze oraz języki specjalistyczne. Te ostatnie częściej dotyczą jednak języka w biznesie aniżeli języka prawa. Wszystkie te rodzaje przedmiotów można określić mianem przedmiotów z zakresu specjalizacji, jako że służą one nabywaniu wiedzy specjalistycznej z zakresu prawa. Różny jest natomiast sposób przekazywania tej wiedzy, jej szczegółowość i cel.

Charakterystyka przedmiotów z zakresu specjalizacji

Przedmioty prawnicze pełnią w programach rolę wprowadzenia do przedmiotów z praktyki tłumaczenia. Odbývają się one w formie wykładów w pierwszych semestrach cyklu magisterskiego lub często na studiach I stopnia (na odpowiednich kierunkach ośrodków prowadzących studia II stopnia EMT). Najczęściej pojawiające się w programach przedmioty prawnicze obejmują podstawy prawa (wprowadzenie do prawa), prawo cywilne, prawo publiczne, prawo publiczne międzynarodowe, prawo europejskie. Wykłady prowadzone są przez prawników w języku ojczystym (języku A) i dotyczą własnego („ojczystego” z punktu widzenia języka) systemu prawnego. W zasadzie są to same przedmioty, które obecne są w programach studiów prawniczych. Wykładane są one zasadniczo w taki sposób, jak gdyby były adresowane do studentów prawa, przy czym różnica tkwi w zakresie i szczegółowości omawianego materiału. Wyjątkowo w programach studiów dla tłumaczy pojawiają się przedmioty z zakresu prawa porównawczego.

Tabela. Zestawienie przedmiotów prawnych w analizowanych programach kształcenia

	Haute Ecole Léonard de Vinci (Belgia)	Haute Ecole de Bruxelles (Belgia)	Université Paris Diderot – Paris 7 (Francja)	Université Stendhal – Grenoble 3 (Francja)	Institut de management et de communication interculturels (Francja)	Université Charles-de-Gaulle Lille 3 (Francja)	Université Rennes 2 (Francja)	ESIT, Université Sorbonne Nouvelle – Paris 3 (Francja)
Przedmioty tłumaczeniowe	Tłumaczenie urzędowe i prawnicze	Tłumaczenie prawnicze i urzędowe	Tłumaczenie specjalistyczne	Tłumaczenie specjalistyczne	Tłumaczenie techniczne	Tłumaczenie specjalistyczne i urzędowe	Tłumaczenie i redakcja tekstów prawniczych	Metodologia tłumaczenia prawniczego
Przedmioty prawnicze	Prawo międzynarodowe publiczne; prawo Unii Europejskiej*	Prawo europejskie*	*_	_	*_	_	_	Prawo porównawcze
Język specjalistyczny	_	_	_	_	_	_	Języki specjalistyczne*	_

Dwa kolejne bloki ewoluowały z przedmiotów kształcenia w zakresie tłumaczenia nieliterackiego oraz języka obcego. Włączenie ich do programów wobec braku przedmiotów merytorycznych z dziedziny prawa mogłoby sugerować, że studenci powinni mieć już przed rozpoczęciem kształcenia zawodowego odpowiednią (albo raczej minimalną) wiedzę z zakresu prawa. Trzeba jednak zauważyć, że kształcenie merytoryczne stanowi z naszego punktu widzenia integralną część kształcenia tłumaczy prawniczych, co jest szczególnie istotne z punktu widzenia podstawowej zasady, że nie można przetłumaczyć tekstu, którego się nie rozumie, i z dziedziny, której się w ogóle nie zna (por. Bocquet 2008: 88).

Obydwa rodzaje tych przedmiotów charakteryzują się tym, że ich punktem wyjścia jest język obcy (B lub C), tj. język, z którego zasadniczo się tłumaczy. Zatem na język obcy nakłada się obcy system prawny i dopiero ta baza służy do poznawania „własnego” systemu prawnego, co należy ocenić jako zadanie zbyt trudne dla osób, które nie mają podstawowej wiedzy na temat „własnego” systemu prawnego.

Poszczególne programy tłumaczenia specjalistycznego różnią się w zależności od tego, czy służą tylko nauce warsztatu tłumacza, czy też mają dostarczyć studentowi podstawowej wiedzy z danej dziedziny. Druga sytuacja zachodzi w szczególności wtedy, gdy program nauczania nie obejmuje przedmiotów prawniczych. Obok pracy nad konkretnymi projektami tłumaczeniowymi pojawiają się wówczas zajęcia poświęcone omówieniu zagadnień prawnych obecnych, w taki czy inny sposób, w tłumaczonych tekstach oraz terminologii. W związku z tym, że przedmioty te prowadzone są przez specjalistów z zakresu tłumaczenia (praktyków lub teoretyków), a często po prostu filologów, nie bez znaczenia pozostaje przygotowanie prawnicze tych osób oraz przygotowanie metodyczne do nauczania przekładu i towarzyszącej mu wiedzy specjalistycznej. Wobec braku programów kształcących nauczycieli przekładu kwestia przygotowania metodycznego wydaje się szczególnie istotna (por. Nord 2005, Piotrowska 2007: 105).

Najrzadziej spotykaną grupą przedmiotów w kontekście kształcenia tłumaczy prawniczych jest język specjalistyczny. Bardzo rzadko ów przedmiot dotyczy języka ojczystego (tj. języka A). W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że podstawową kompetencją tłumacza specjalistycznego jest umiejętność tłumaczenia na język ojczysty (język A) z pozostałych języków roboczych (języków B i C). Tłumaczenie na język obcy jest zawsze trudniejsze, ale nie oznacza to, że w trakcie kształcenia tłumaczy należy skupić się właśnie na tym kierunku tłumaczenia, gdyż podstawową umiejętnością pozostaje tłumaczenie na język ojczysty (język A). Niewystarczająca znajomość języka ojczyste-

go, w tym języka specjalistycznego, jest problemem wyraźnie dostrzeganym w kształceniu zawodowych tłumaczy (por. Nord 2005).

Programy języka specjalistycznego jako obcego będą się różniły w zależności od tego, do jakiej grupy odbiorców są one skierowane i jakim celom służą (Gilbert 2008). Większość dostępnych na rynku podręczników do nauki języków specjalistycznych, nie tylko języka prawa, cechuje duży stopień ogólności oraz tematyczne ujęcie ogólnej kompetencji językowej. Oznacza to, że częściej niż na języku specjalistycznym bazują one na języku ogólnym (por. Gilbert 2008, Sawicki 2009). Podręczniki te mogą służyć za wprowadzenie adeptów tłumaczenia do problematyki języka specjalistycznego, ale nie mogą być traktowane jako źródło minimalnej (dla tłumacza) wiedzy specjalistycznej z danej dziedziny. Ponadto również i w tym przypadku istotne jest przygotowanie prawnicze i metodyczne nauczyciela (por. Northcott/Brown 2006).

Charakterystyka modeli kształcenia

Na podstawie powyższych rozważań można wyróżnić dwa podstawowe komponenty programów nauczania istotne dla kształcenia specjalistycznego tłumaczy prawniczych. Pierwszy komponent dotyczący wiedzy merytorycznej z prawa można nazwać komponentem prawniczym, drugi – dotyczący kompetencji tłumaczeniowych – komponentem tłumaczeniowym.

W analizowanych programach o szerokiej specjalizacji dominuje komponent tłumaczeniowy. Dominacja ta w strukturze analizowanych programów przejawia się brakiem przedmiotów prawniczych, co pozwala wyróżnić **model tłumaczeniowy** w kształceniu tłumaczy w zakresie wiedzy specjalistycznej z dziedziny prawa. Model ten oparty jest wyłącznie na przedmiotach z praktyki tłumaczenia, a o jego ogólnospecjalizacyjnym charakterze świadczy fakt, że moduł tłumaczenia prawniczego jest często jednym z kilku obecnych w programie danego przedmiotu. Tak jak wspomniano wyżej, wiedza prawnicza jest dostarczana jako uzupełnienie w czasie pracy nad tłumaczeniem i w praktyce często polega na przyswojeniu odpowiedniej terminologii dwujęzycznej. Przy założeniu, że prowadzący reaguje na bieżąco na potrzeby objaśnień merytorycznych w trakcie pracy nad tłumaczeniem, szczególnie ważna jest wiedza prawnicza prowadzącego dotycząca zarówno własnego, jak i obcego systemu prawnego.

Więszym stopniem specjalizacji odznaczają się programy, w których obecny jest komponent prawniczy, tj. takie, w których uwzględniono przed-

mioty prawnicze. Można zatem wyróżnić **model tłumaczeniowo-prawniczy**, który charakteryzuje się obecnością przedmiotów prawniczych oraz przedmiotów tłumaczenia prawniczego. Po przedmiotach prawniczych, a czasami równoległe z nimi, studenci kontynuują kształcenie kierunkowe na przedmiotach z praktyki tłumaczenia prawniczego. Model ten pozostaje jednak modelem o szerokiej specjalizacji, gdyż obok prawniczej specjalizacji tłumaczeniowej występują też inne i żadna z nich nie jest wiodąca. Do programów realizujących ten model zaliczyć można również takie, w których tematyka przedmiotów prawniczych nie pokrywa się z tematyką przedmiotów z praktyki tłumaczenia. Tak jest na przykład w sytuacji, w której wyklada się przedmiot prawo europejskie, a przedmiotem praktycznych zajęć z tłumaczenia są dokumenty związane z krajowym obrotem cywilnoprawnym.

Obok powyższego modelu wyróżniamy także **model prawniczo-tłumaczeniowy**, który charakteryzuje się znacznym ukierunkowaniem kształcenia na tłumaczenie prawnicze. Jego wyrazem jest obecność przedmiotów prawniczych w programie studiów, a także wyraźna specjalizacja danego programu w obrębie maksymalnie dwóch specjalizacji, przy czym najczęściej są to tłumaczenia prawnicze i tłumaczenia ekonomiczne.

Szczególnie ciekawe rozwiązanie mieszczące się w modelu prawniczo-tłumaczeniowym prezentuje genewska ETI, która od początku swojej działalności stawiała sobie za cel kształcenie kompetentnych tłumaczy specjalistycznych z dziedziny prawa i ekonomii. Dysponując mniej więcej takimi samymi ramami czasowymi na przedmioty prawnicze jak większość uczelni kształcących tłumaczy specjalistycznych (tj. dwa semestry po 30 godzin dydaktycznych), wieloletni wykładowca tej jednostki C. Bocquet realizował i opisał program jednego przedmiotu prawniczego dla przyszłych tłumaczy (szczegółowe omówienie programu: Bocquet 2008: 96 i n.). Jest to przedmiot, który w odróżnieniu od przedmiotu podstawy prawa przygotowanego na potrzeby studentów prawa, nie stanowi wprowadzenia do dalszego kształcenia w tej dziedzinie, ale z założenia ma być jedynym przedmiotem prawniczym w całym programie kształcenia tłumaczy.

Autor tego programu nadaje szczególne znaczenie metodologii kształcenia nieprawników w dziedzinie prawa. Po pierwsze musi to być przedmiot prowadzony w języku ojczystym, tak aby maksymalnie wykorzystać doświadczenie uczącego się, który ma jakąś wiedzę na temat własnego systemu prawnego, jednak wymagającą usystematyzowania i wyjaśnienia mechanizmów funkcjonowania tego systemu. Również dlatego, że jest to wiedza, która działa na pierwszym etapie tłumaczenia, na którym następuje odkodowanie i interpretacja tekstu, co warunkuje dalsze etapy tłumaczenia.

Po drugie, biorąc pod uwagę ograniczone ramy czasowe takiego jednego przedmiotu prawniczego, wydaje się, że nie znajduje uzasadnienia wypełnianie programu abstrakcyjnymi pojęciami prawa i suchą wiedzą prawniczą, czemu sprzyja dominujący sposób prowadzenia tego typu zajęć w formie wykładu. Dostęp do takiej wiedzy ma każdy tłumacz na każdym etapie swojej kariery zawodowej dzięki dostępności literatury i opracowań fachowych, również w Internecie. Zdecydowanie lepszym rozwiązaniem wydają się programy bazujące na pokazaniu tego, czym jest prawo i jak ono działa na podstawie konkretnych przypadków. Podstawą zatem powinno być zaznajomienie się z „logiką prawa”, w jaki sposób od abstrakcyjnego przepisu prawa dochodzi się do indywidualnych rozstrzygnięć i rozwiązań (podobnie o dydaktyce francuskiego języka prawniczego jako obcego: Damette 2007: 37).

Ukierunkowane kształcenie specjalistyczne

Powyższa analiza dotyczyła ze swej istoty programów tłumaczeniowych. Należy zauważyć, że w różnych państwach członkowskich Unii Europejskiej powstają również nieliczne kierunki proponujące podwójne wykształcenie. Ściślej rzecz ujmując, są to studia II stopnia (lub też dopiero na poziomie II roku studiów II stopnia, jak np. dla specjalności prawnik-lingwista Université de Poitiers), które absolwentom studiów prawniczych bądź studiów prawniczo-językowych proponują kształcenie w kierunku tłumaczenia prawniczego. Programy te prowadzone są przez wydziały prawa i charakteryzują się dominacją przedmiotów prawniczych, do których zaliczamy także przedmioty z zakresu prawa obcego wykładane w języku obcym, a usytuowane w programach jako komponent kształcenia językowego. Przedmioty tłumaczeniowe mają na celu zapoznanie studentów z metodologią tłumaczenia, z tym że kształcenie kompetencji tłumaczenia dotyczy co do zasady tłumaczenia na język ojczysty (język A) ze swoich języków roboczych. Powstawanie tego rodzaju kierunków jest po części związane z zapotrzebowaniem instytucji Unii Europejskiej na prawników o wysokiej kompetencji językowej w co najmniej dwóch językach roboczych, zwanych *juristes-linguistes* (prawnikami-lingwistami). Jednak ich rola różni się od roli tłumacza i polega na szeroko rozumianym udziale w procesie powstawania tekstów z dziedziny prawa, a także na korekcie tłumaczeń (por. Snow 2003).

Podwójne kształcenie prawniczo-językowe ma również dużą tradycję w Kanadzie. Należy jednak podkreślić, że rola absolwentów takich kierunków, zwanych *jurilinguistes* (jurslingwistami), także różni się od roli tłumacza.

cza i polega przede wszystkim na uczestniczeniu w tworzeniu prawa w dwóch równoważnych wersjach językowych na drodze współredagowania, a nie tłumaczenia, a także na żmudnej pracy terminologicznej, której wymaga złożony system prawno-językowy Kanady (por. Šarčević 2005).

Kształcenie na szeroką skalę tłumaczy w ramach podwójnych programów, dających zarówno pełnowartościowe wykształcenie prawnicze, jak i pełnowartościowe wykształcenie w zakresie tłumaczenia, jest zbyt kosztowne i jako takie uważane powszechnie za nierealistyczne (de la Fuente 2000). Jednak programy tego rodzaju bywają wdrażane, a sztandarowym przykładem jest tutaj program tłumaczenia prawniczego na poziomie studiów II stopnia wprowadzony przez ETI przy Université d'Ottawa. Ze względu na dominację komponentu prawniczego można powiedzieć, że program ten realizowany jest według **modelu prawniczego**.

Pierwszy program w zakresie tłumaczenia prawniczego na poziomie dwuletnich studiów II stopnia, wdrażany w latach 1988–1996, adresowany był zarówno do absolwentów kierunków prawniczych, jak i tłumaczeniowych. W tym czasie dyplom uzyskało 31 osób legitymujących się tytułem *juriste-traducteur* (prawnik-tłumacz). Z powodu dużych kosztów oraz zdezaktualizowania się programu został on zamknięty i uruchomiony ponownie, po licznych zmianach, dopiero w 2006 roku. W tej nowej formule adresowany jest on wyłącznie do absolwentów kierunków prawniczych i ma na celu kształcenie tłumaczy prawniczych tłumaczących z języka angielskiego na język francuski, głównie na potrzeby kanadyjskich instytucji publicznych (Blais 2008).

Podsumowanie

Z powyższych rozważań wynika, że powodzenie ukierunkowanego kształcenia uniwersyteckiego tłumaczy w obrębie specjalizacji zależy od kilku czynników, w tym od przygotowania językowego kandydata oraz przygotowania metodycznego nauczyciela przekładu, także wówczas, gdy jest on nauczycielem wiedzy specjalistycznej. Najistotniejszy wydaje się zatem czynnik ludzki, czyli profil studenta oraz profil prowadzącego zajęcia, które są najmniej uchwytnymi składowymi każdego omówionego modelu.

Dobre przygotowanie językowe studenta pozwala budować programy skupione na przedmiotach tłumaczeniowych i z zakresu specjalizacji. Prawdopodobnie z uwagi na te właśnie kryteria w warunkach polskich kształcenie w zakresie specjalizacji z tłumaczenia prawniczego odbywa się co do za-

sady na poziomie podyplomowym. Takie podyplomowe studia zawodowe kształcące tłumaczy prawniczych proponuje kilka ośrodków akademickich w Polsce w jednej sekcji językowej (np. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski dla języka rosyjskiego) lub też w kilku sekcjach językowych (np. Instytut Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Pracownia Legilingwistyki Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu). Jest to rozwiązanie znane także w innych krajach europejskich, gdzie odpowiednie programy prowadzone są często przy wydziałach prawa lub przez ośrodki ustawicznego kształcenia tłumaczy, co pozwala tłumaczom, którzy chcą się specjalizować w danej dziedzinie i którzy nie otrzymali odpowiedniego przygotowania podczas studiów uniwersyteckich, na podniesienie swoich kompetencji również w zakresie wiedzy specjalistycznej.

Problem właściwego przygotowania metodycznego nauczycieli przekładu oraz nauczycieli wiedzy specjalistycznej dla tłumaczy wpisuje się z kolei w szerszą dyskusję na temat kształcenia nauczycieli przekładu, która obecnie nie przekłada się na powstawanie instytucjonalnych form takiego kształcenia.

Literatura

- Blais, F., 2008, „La maîtrise en traduction juridique”, referat wygłoszony podczas *Journée scientifique „La langue et le droit”*, Gatineau, <http://www.realtier.net/spip.php?article1644> (dostęp: 6 października 2008 r.).
- Bocquet, C., 2008, *La traduction juridique. Fondement et méthode*, Bruxelles.
- Caminade, M., Pym, A., 1998, „Translator-Training Institutions”, [w:] M. Baker, *Encyclopedia of Translation Studies*, London–New York, s. 280–285.
- Damette, E., 2007, *Didactique du français juridique. Français langue étrangère à visée professionnelle*, Paris.
- de la Fuente, E., 2000, „Les enjeux de l’enseignement de la traduction juridique”, [w:] *La traduction juridique. Histoire, théorie(s) et pratique*, Genève, s. 223–232.
- Gilbert, J.-B., 2008, „La double formation en français sur objectif spécifique: atout ou nécessité?”, [w:] *Le français de spécialité. Enjeux culturels et linguistiques*, O. Bertrand, I. Schaffner (red.), Palaiseau, s. 251–264.
- Nord, Ch., 2005, „Training functional translators”, [w:] *Training for the new millennium: pedagogies for translation and interpreting*, M. Tennent (red.), Amsterdam, s. 209–224.
- Northcott, J., Brown G., 2006, „Legal translator training: Partnership between

- teachers of English for legal purposes and legal specialists”, *English for Specific Purposes*, nr 25, s. 358–375.
- Petrts, A., 2007, „Le master européen de traduction: un projet de la direction générale de la traduction de la Commission européenne”, *Meta*, vol. 52, nr 1, s. 85–92.
- Piotrowska, M., 2007, *Proces decyzyjny tłumacza. Podstawy metodologii nauczania przekładu pisemnego*, Kraków.
- Płusa, P., 2007, *Rozwijanie kompetencji przekładu i kształcenie tłumaczy*, Katowice.
- Šarčević, S., 2000, *New Approach to Legal Translation*, The Hague–London–Boston.
- Šarčević, S., 2005, „The Quest for Legislative Bilingualisme and Multilingualisme. Co-drafting in Canada and Switzerland”, [w:] *Jurilinguistique: entre langues et droits*, J.-C. Gémard, N. Kasirer (red.), Bruxelles, s. 277–291.
- Sawicki, M.T., 2009, „Legal English”, *Kancelaria*, nr 13, s. 34.
- Snow, G., 2003, „L’indispensable recherche jurilinguistique et ce qu’elle permet d’apprendre du droit”, *Revue de la common law en français*, vol. 5, nr 1, s. 211–219.

Załącznik

Lista programów kształcenia uczestniczących w projekcie EMT będących przedmiotem badania:

- Industrie de la langue et traduction spécialisé, Université Paris Diderot Paris 7
- Master en Management, Communication et Traduction, Institut Supérieur d’Interprétation et de Traduction (ISIT), Institut de management et de communication interculturels (Paryż)
- Master en Traduction Spécialisée Multilingue: technologies et gestion de projets, Université Charles-de-Gaulle Lille 3
- Master Métiers de la traduction-localisation et de la communication multilingue et multimédia, Université Rennes 2
- Master professionnel, spécialité: Traduction éditoriale, économique et technique, École supérieure d’interprètes et de traducteurs (ESIT), Université Sorbonne Nouvelle – Paris 3
- Master Professionel Traduction Interprétation, Université de Toulouse-Le Mirail
- Master Traduction spécialisée multilingue, Université Stendhal – Grenoble 3

Master en traduction, Institut Libre Marie Haps, Haute École Léonard de Vinci (Bruksela)

Master en traduction, Institut Supérieur de Traducteurs et d'Interprètes (ISTI), Haute École de Bruxelles

Models of training translators in the field of specialist legal knowledge

Summary

The aim of this paper is to present and discuss the existing models of training future translators specialising in legal texts at the university level. The analysed programmes were selected from undergraduate teaching programmes included in the European Master's in Translation (EMT) project. Due to specific solutions in the field of teaching legal translation, other programmes encompassing the specificity of legal translation are taken into account.

As far as future translators specialising in legal translation are concerned, four components of teaching programmes seem to be important: the translator training curriculum, the significance of legal translation and other related subjects in the curriculum, and, finally, the profiles of the trainer and the student.

It should be emphasised that each of these components plays an important role in the development of the programmes designed to educate professional translators. What is more, taking into consideration the above research criteria, four models of teaching can be distinguished that are based on the distinction between two basic components of teaching programmes, i.e., the legal part and the translation.

All four models are described and analysed providing the account of the two above-mentioned components as well as their relation to the overall translator training curriculum. The analysis leads to the conclusion that four models of education in the field of legal translation can be observed, i.e. the translation model, translation model with basic legal background, translation model with extended legal background and, finally, the legal model.